

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КРАСВІТНА Тетяна Петрівна

УДК 347.625

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПОДРУЖЖЯ ПО УТРИМАННЮ
У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

**12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
СИНЄГУБОВ Олег Васильович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, декан факультету № 6.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук,
заслужений юрист України
КОТ Олексій Олександрович,
Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
старший науковий співробітник
відділу проблем приватного права;

кандидат юридичних наук
ХОМЕНКО Михайло Михайлович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри цивільного права.

Захист відбудеться 23 березня 2019 р. о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий 22 лютого 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є. Ю. Подорожній

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стаття 51 Конституції України проголошує, що кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Згідно з ч. 1 ст. 75 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. (далі – СК України) дружина, чоловік повинні матеріально підтримувати один одного. Відповідно до ч. 1 ст. 76 СК України розірвання шлюбу не припиняє права особи на утримання, яке виникло у неї за час шлюбу. Зазначені законодавчі положення свідчать, що держава створює відповідні правові гарантії забезпечення здійснення та захисту права одного з подружжя на утримання. Положення СК України у порівнянні з положеннями діючого до 2004 року Кодексу про шлюб та сім'ю УРСР від 20 червня 1969 р. щодо правового регулювання зобов'язань подружжя по утриманню є більш визначеними та прогресивними, зокрема допускається договірне регулювання відносин подружжя з надання утримання, припинення права на утримання за договором тощо. Проте доводиться констатувати, що не всі суспільні відносини щодо утримання подружжя знайшли своє правове регулювання в СК України.

У сучасних умовах розвитку українського суспільства відносини з надання утримання одному з подружжя другим із подружжя все частіше стають предметом спору, який розглядається у судовому порядку. У доктрині приватного права спірні питання, що стосуються зобов'язання подружжя по утриманню, досліджувалися фрагментарно у контексті майнових прав подружжя, способів виконання обов'язку подружжя по утриманню, проте особливостям виконання зобов'язання подружжя по утриманню як особливого різновиду цивільно-правових зобов'язань увага не приділялась. Недостатньо розробленим у доктрині приватного права є й питання про відповідальність одного з подружжя за невиконання та (або) неналежне виконання зобов'язання по утриманню другого з подружжя, у зв'язку з чим судами неоднаково застосовуються норми сімейного права щодо стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів на утримання одного з подружжя, що не сприяє формуванню єдності судової практики.

У сучасній доктрині українського приватного права науковому аналізу переважно було піддано аліментні правовідносини батьків і дітей, зобов'язання подружжя по утриманню досліджувалися фрагментарно в контексті здійснення та захисту майнових прав подружжя взагалі. Нині в українській науці приватного права немає комплексного дисертаційного дослідження проблемних питань зобов'язальних правовідносин подружжя по утриманню.

Науково-теоретичним підґрунтям для висновків і узагальнень, зроблених у дисертаційному дослідженні, стали праці таких правників, як Т. В. Боднар, В. І. Борисова, С. Б. Булеца, І. В. Венедіктова, М. К. Галянтич, А. Б. Гриняк, О. В. Дзера, Ю. М. Жорнокуй, Ю. О. Заїка, І. С. Канзафарова, В. М. Коссак, А. В. Коструба, О. О. Кот, О. В. Кохановська, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць,

Р. А. Майданик, Є. О. Мічурін, О. О. Отрадна, М. Д. Пленюк, С. О. Погрібний, В. Д. Примак, О. В. Синегубов, С. О. Сліпченко, І. В. Спасибо-Фатєєва, Р. О. Стефанчук, Г. П. Тимченко, Є. О. Харитонов, М. М. Хоменко, С. І. Шимон, Р. Б. Шишка, В. Л. Яроцький та ін.

Аліментні зобов'язання учасників сімейних правовідносин досліджували такі правники, як О. І. Антонюк, В. А. Ватрас, Є. М. Ворожейкін, В. С. Гопанчук, М. М. Дякович, Н. А. Д'ячкова, В. Ю. Євко, І. В. Жилінкова, О. М. Калітенко, В. І. Кисіль, Л. В. Красицька, В. А. Кройтор, Б. К. Левківський, С. М. Лепех, М. В. Логвінова, В. П. Маслов, Г. К. Матвєєв, О. М. Нечаєва, Я. В. Новохатська, О. М. Пономаренко, О. Й. Пергамент, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, О. І. Сафончик, В. І. Труба, С. Я. Фурса, Ю. С. Червоний, Г. В. Чурпіта, Я. М. Шевченко, О. А. Явор та ін.

Окремі аспекти правовідносин подружжя по утриманню розглянуто у дисертаційних дослідженнях Л. В. Афанасьєвої «Аліментні правовідносини в Україні» (2003 р.), Л. В. Сапейко «Правове регулювання аліментних обов'язків батьків та дітей» (2003 р.), В. К. Антошкіної «Договірне регулювання відносин подружжя» (2006 р.), Т. С. Андрущенко «Процедура нотаріального посвідчення аліментних договорів» (2015 р.), проте системне дослідження особливостей виникнення, виконання та припинення зобов'язання подружжя по утриманню не проводилось. Зазначені вище чинники й обумовлюють актуальність дисертаційного дослідження за темою «Зобов'язання подружжя по утриманню у сімейному праві».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п. 2.8 додатка 2, п. 8.13 додатка 8 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015 – 2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, п. 2.1 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016 – 2019 років, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (протокол № 2), а також тем науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Харківського національного університету внутрішніх справ, зареєстрованих в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014 – 2018 роки (№ ДР 0113U008192).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення поняття, підстав виникнення, припинення зобов'язання подружжя по утриманню у сімейному праві, особливостей його виконання та розробка теоретично обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного сімейного законодавства України у сфері зобов'язань подружжя по утриманню.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

– проаналізувати генезис зобов'язання подружжя по утриманню;

- визначити поняття, суб'єктів, об'єкт та зміст зобов'язання подружжя по утриманню;
- проаналізувати підстави виникнення зобов'язання подружжя по утриманню, визначені законом;
- встановити особливості виникнення зобов'язання подружжя по утриманню на підставі договору;
- розкрити особливості виконання зобов'язання подружжя по утриманню;
- уточнити умови, форми відповідальності за невиконання та (або) неналежне виконання зобов'язання подружжя по утриманню та розробити пропозиції з удосконалення чинного сімейного законодавства України у цій сфері;
- розглянути загальні положення про припинення зобов'язання подружжя по утриманню;
- визначити підстави позбавлення одного з подружжя права на утримання або обмеження його строком;
- розкрити особливості припинення зобов'язання подружжя по утриманню за договором.

Об'єктом дослідження є майнові правовідносини подружжя.

Предметом дослідження є зобов'язання подружжя по утриманню у сімейному праві.

Методи дослідження. Методологічна база дисертаційного дослідження формувалась на філософському, загальнонауковому та спеціально-науковому рівнях. Основу філософського рівня склали діалектичний метод, антропологічний підхід, аксіологічний та інституціональний підходи. Так, використання діалектичного методу дозволило скласти цілісну систему уявлень про зобов'язання подружжя по утриманню як особливого різновиду цивільно-правових зобов'язань (підрозділ 1.2), визначити підстави виникнення зобов'язання подружжя по утриманню (підрозділ 2.1). Антропологічний підхід дозволив проаналізувати правовідносини, які виникають між дружиною та чоловіком щодо надання утримання, передусім з позиції «людяності», з необхідності підтримання нормальних людських стосунків між жінкою та чоловіком, зокрема у наданні утримання вагітній дружині (підрозділи 1.1, 2.1, 3.2). Поєднання аксіологічного та інституціонального підходів дозволило розглянути в єдності такі інститути, як шлюб, сім'я та правові цінності, на яких будуються відносини між подружжям у сім'ї з матеріальної підтримки один одного (підрозділи 2.2, 3.3). Загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, логіко-семантичний метод дослідження допомогли сформулювати теоретичні поняття та визначення у сфері зобов'язань подружжя по утриманню, виявити прогалини в їх правовому регулюванні, розробити пропозиції з удосконалення сімейного законодавства України (розділи 1, 2, 3). Основу спеціально-наукового рівня склали історично-правовий, порівняльно-правовий методи дослідження. Історично-правовий

метод дослідження надав можливість проаналізувати генезис зобов'язання подружжя по утриманню (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий метод дослідження застосовувався під час аналізу сімейного законодавства України та іноземних держав щодо правовідносин подружжя по утриманню (Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Федеративної Республіки Німеччина, Франції та ін.) (підрозділи 2.1, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2).

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці фахівців у галузі цивільного та сімейного права, загальної теорії держави і права, інших галузевих правових наук. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, Цивільного та Сімейного кодексів України, інших нормативно-правових актів, які регулюють відносини подружжя по утриманню. Інформаційною та емпіричною основою дослідження є узагальнення правозастосовної практики, матеріали судової та нотаріальної практики, довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є кваліфікаційною науковою працею, в якій вперше у вітчизняній цивілістичній науці запропоновано доктринальні підходи до зобов'язання подружжя по утриманню як особливого різновиду цивільно-правових зобов'язань з обґрунтуванням загальнотеоретичних положень щодо поняття, структури зобов'язання подружжя по утриманню, особливостей його виникнення, виконання та припинення для вдосконалення правового регулювання відносин подружжя по утриманню.

У результаті проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення та висновки, запропоновані особисто здобувачем, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано, що зобов'язання подружжя по утриманню є особливим різновидом цивільно-правових зобов'язань, являє собою правовідношення, в якому один з подружжя (платник) зобов'язаний надати другому з подружжя (одержувачу) утримання у натуральній або грошовій формі, а одержувач утримання має право вимагати від платника виконання його обов'язку, та до регулювання якого можна субсидіарно застосовувати норми зобов'язального права ЦК України у тій частині, яка не суперечить суті зобов'язань по утриманню;

– аргументовано, що виконання обов'язку одним з подружжя по утриманню другого з подружжя є одностороннім правочином з розпорядження доходами платника; обов'язок одного з подружжя по утриманню другого з подружжя має особистий характер і не може бути відділеним від особистості його носія, проте допускається можливість його виконання опікуном недієздатної особи або піклувальником особи, яка визнана обмежено дієздатною, і якщо один з подружжя є недієздатним, то на ці правовідносини можуть бути поширені норми ЦК України про представництво; той із

подружжя, який є одержувачем аліментів, має право видати довіреність на одержання аліментів іншій особі – представнику;

– обґрунтовано, що основною формою відповідальності одного з подружжя за прострочення сплати аліментів на утримання другого з подружжя є законна штрафна неустойка (пеня); договірна неустойка може бути встановлена договором подружжя про надання утримання чи шлюбним договором, в яких може бути передбачено залікову неустойку, виключну неустойку чи альтернативну неустойку;

– аргументовано, що зважаючи на принцип правової визначеності як складову принципу верховенства права, у разі порушення зобов'язання подружжя по утриманню такі форми відповідальності, як відшкодування збитків, відшкодування моральної шкоди, стягнення індексу інфляції за час прострочення сплати аліментів на утримання одного з подружжя, стягнення трьох процентів річних від простроченої суми аліментів, не може бути застосовано, якщо договором між подружжям не передбачено їх застосування;

– запропоновано надати суду право позбавляти одного з колишнього подружжя права на утримання за позовом другого з колишнього подружжя, якщо судом буде встановлено, що одержувач аліментів (один з колишнього подружжя) не перебуває в шлюбі, але проживає однією сім'єю з іншою особою; надати право суду позбавляти одного з подружжя права на утримання за позовом другого з подружжя, якщо судом буде встановлено, що одержувач аліментів систематично здійснював домашнє насильство щодо другого з подружжя;

– обґрунтовано, що за наявності спільної заяви про визнання батьківства жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, поданої до народження дитини до органу державної реєстрації актів цивільного стану, вагітній жінці, яка не перебуває у шлюбі з батьком дитини, судом може бути надано право на утримання від батька дитини, за умови, що вона не перебуває в зареєстрованому шлюбі з іншим чоловіком, який не є батьком дитини;

удосконалено:

– розуміння зобов'язання подружжя по утриманню як такого, що має визначений строк виконання, з обґрунтуванням того, що це зобов'язання має періодичний характер і повинно виконуватися, за загальним правилом, щомісяця, конкретні періодичні платежі виконання зобов'язання по утриманню можуть визначатися за домовленістю між подружжям, а певний період виконання зобов'язання подружжя по утриманню може встановлюватися законом;

– підхід до визначення підстав припинення зобов'язання подружжя по утриманню з уточненням, що такі підстави поділяються на договірні та позадоговірні; договірні – встановлюються договором між подружжям, позадоговірні – законом (наприклад, виключення відомостей про дружину як

матір з актового запису про народження дитини припиняє право чоловіка на утримання), які, своєю чергою, поділяються на загальні та спеціальні;

дістали подальшого розвитку:

– положення про те, що внаслідок трансформації соціальних ролей чоловіка та жінки змінилася і система взаємного утримання чоловіка та дружини, а саме: на зміну патріархальній системі утримання дружини, що існувала на українських землях з давніх часів і до кінця XIX ст., коли утримання здійснювалося за рахунок того майна, яке чоловік зобов'язаний був записати дружині ще до шлюбу і яке надавалося їй довічно, прийшла система періодичних платежів одному з подружжя у випадку його непрацездатності;

– положення про те, що в тому випадку, коли утримання одному з подружжя надається другим з подружжя у грошовій формі, зобов'язання подружжя по утриманню можна визначити як грошове, оскільки воно опосередковує переміщення грошових коштів як законного засобу платежу;

– положення про те, що утримання може надаватися не тільки у натуральній або грошовій формі, а також у вигляді майнових прав;

– положення про те, що право на утримання мають: дружина та чоловік, шлюб між якими зареєстрований у встановленому законом порядку; особи, які не знали і не могли знати про перешкоди до реєстрації шлюбу, шлюб яких є недійсним або визнаний недійсним за рішенням суду; жінка та чоловік, які не перебували у шлюбі між собою, проте тривалий час проживали однією сім'єю, після припинення спільного проживання;

– положення про те, що подружжя у договорі про надання утримання мають право обумовити виникнення чи припинення у них прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо, настане вона чи ні; використання подібної конструкції для встановлення правових меж взаємодії подружжя дозволить подружжю убезпечити себе від різноманітних несприятливих життєвих обставин та встановити додаткові гарантії надання утримання одним з подружжя другому в разі виникнення непередбачуваних життєвих обставин;

– положення, що існує певна «правова схожість» юридичної конструкції «відступного» та юридичної конструкції договору між подружжям про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати, оскільки у цих випадках зобов'язання припиняються за згодою сторін унаслідок передання боржником кредиторів грошової суми;

– положення про розірвання договору між подружжям про припинення права на утримання, зокрема було запропоновано передбачити в СК України окремі підстави розірвання договору між подружжям про припинення права на утримання на вимогу відчужувача нерухомого майна за рішенням суду, якщо непрацездатність того з подружжя, хто потребував матеріальної допомоги, виникла в результаті вчинення ним умисного злочину чи була прихована від другого з подружжя при реєстрації шлюбу, чи одержувач аліментів свідомо поставив себе у становище такого, що потребує матеріальної допомоги.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, зроблені в дисертації, можуть бути використані у:

- науково-дослідній діяльності – у подальшому розробленні загальнотеоретичних положень про зобов’язання подружжя по утриманню;
- правотворчості – з метою вдосконалення сімейного законодавства України щодо звільнення одного з подружжя від обов’язку утримання другого з подружжя, відрахування аліментів на утримання одного з подружжя за ініціативою платника аліментів;
- правозастосуванні – для вдосконалення практики застосування цивільного та сімейного законодавства, що регламентує особливості виникнення, виконання та припинення зобов’язання подружжя по утриманню;
- освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне та сімейне право», «Сімейне право», «Сучасні проблеми сімейного права», а також у підготовці відповідних навчальних посібників, підручників тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (Одеса, 10–11 серпня 2018 р.); «Верховенство права та правова держава» (Ужгород, 14–15 вересня 2018 р.); «Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні» (Запоріжжя, 26–27 жовтня 2018 р.); «Юридична осінь 2018 року» (Харків, 14 листопада 2018 р.).

Публікації. Результати дослідження відображено в шести наукових статтях, з яких п’ять опубліковано в наукових фахових виданнях, визначених МОН України, одна – у науковому періодичному виданні іншої держави, та чотирьох тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об’єднують дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та трьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, з них основного тексту – 201 сторінка. Список використаних джерел – 26 сторінок (270 найменувань). Додатки налічують 6 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її зв’язок з науковими програмами, планами, темами, встановлено мету дослідження, його завдання, об’єкт, предмет, методи, розкрито наукову новизну та практичне значення результатів дослідження, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та публікації автора за темою дисертації, зазначено про структуру дисертації та її загальний обсяг.

Розділ 1 «Загальні положення про зобов'язання подружжя по утриманню» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Генезис зобов'язання подружжя по утриманню»* проаналізовано стан правового регулювання відносин між подружжям щодо надання матеріальної підтримки один одному з урахуванням запропонованих в юридичній літературі історичних періодів розвитку законодавства на українських землях: давньоруського, польсько-литовського, періоду Гетьманщини, імперського, соціалістичного, сучасного. Доведено, що на зміну патріархальній системі «посаг – вено», яка панувала з давніх часів аж до кінця XIX ст., прийшла система періодичних платежів у випадку непрацездатності одного з подружжя. Стара система була обумовлена тим, що жінка традиційно займалася домашнім господарством і часто не мала ніяких інших джерел для існування, крім майна, яке було передане їй чоловіком як вено. На початку XX ст. роль жінки в суспільстві поступово почала змінюватися: вона стала повноправним членом суспільства, могла працювати нарівні з чоловіком. Жінка отримала можливість самостійно заробляти собі кошти на існування і потребувала утримання тільки в разі непрацездатності, що й вплинуло на зміни в системі правового регулювання відносин подружжя по утриманню в XX сторіччі.

З середини XX ст. спостерігається деталізація правового регулювання відносин подружжя по утриманню та поступове уточнення умов надання утримання одному з подружжя. Законодавцем було скасовано такий вид утримання, як утримання, що надавалося після смерті одного з подружжя, оскільки воно було замінено включенням дружини та чоловіка до кола спадкоємців за законом. З початку XXI ст. зросла роль чоловіка як вихователя дітей, що обумовило розширення змісту його права на утримання від дружини на той випадок, якщо діти проживають з ним, що й знайшло своє закріплення у Сімейному кодексі України від 10 січня 2002 р.

У підрозділі 1.2 *«Поняття, суб'єкти, об'єкт та зміст зобов'язання подружжя по утриманню»* доведено, що зобов'язання подружжя по утриманню є особливим видом цивільно-правових зобов'язань, до яких субсидіарно можуть бути застосовані норми зобов'язального права ЦК України у тій частині, яка не суперечить суті зобов'язання по утриманню.

Зобов'язання подружжя по утриманню визначено як правовідношення, в якому один з подружжя (платник) зобов'язаний надати другому з подружжя (одержувачу) утримання в натуральній або грошовій формі, а одержувач утримання має право вимагати від платника виконання його обов'язку.

Аргументовано, що зобов'язання подружжя по утриманню має динамічний характер, існує в регулятивних правовідносинах, а в разі його невиконання чи неналежного виконання воно трансформується в аліментне зобов'язання подружжя в охоронних правовідносинах. Зобов'язання подружжя по утриманню є простим зобов'язанням з позитивним змістом, оскільки платник зобов'язаний вчинити на користь одержувача дії у вигляді надання йому

утримання в натуральній або грошовій формі. Якщо утримання одному з подружжя надається другим з подружжя у грошовій формі, зобов'язання подружжя по утриманню є грошовим.

Виконання обов'язку з утримання одним з подружжя розглянуто як односторонній правочин з розпорядження доходами платника, який вчиняється платником, опікуном недієздатної особи або піклувальником особи, цивільна дієздатність якої обмежена. Зобов'язання подружжя по утриманню має як юридичний, так і матеріальний об'єкт.

Розділ 2 «Виникнення та виконання зобов'язання подружжя по утриманню» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Виникнення зобов'язання подружжя по утриманню на підставах, визначених законом»* встановлено, що загальною підставою виникнення зобов'язання подружжя по утриманню є юридичний склад, до якого входять такі юридичні факти: перебування дружини та чоловіка у шлюбі; непрацездатність одного з подружжя; нужденність одного з подружжя; платоспроможність другого з подружжя. Доведено, що моментом виникнення права на утримання у осіб з інвалідністю є день надходження документів на розгляд медико-соціальної експертної комісії, а у інших непрацездатних осіб – момент досягнення пенсійного віку, встановленого законом.

Встановлено, що дружина або чоловік, з якими проживає дитина, має право на утримання від чоловіка (батька дитини) або дружини (матері дитини) до досягнення дитиною трьох років на підставі юридичного складу, до якого входять такі елементи: факт перебування дружини та чоловіка у шлюбі; наявність у дружини та чоловіка кровного споріднення з дитиною, яке визначене у встановленому законом порядку; спільне проживання з дитиною дружини або чоловіка; платоспроможність платника утримання. У цьому разі стан здоров'я дитини не впливає на тривалість права одного з подружжя на утримання від другого з подружжя. Якщо один із подружжя проживає з дитиною до шести років, яка має вади фізичного або психічного розвитку, то для виникнення права на утримання додатково треба встановити факт наявності у дитини вад фізичного або психічного розвитку.

Аргументовано, що право на утримання у того з подружжя, з ким проживає дитина з інвалідністю, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду, виникає на підставі юридичного складу, до якого входять такі елементи: факт перебування дружини та чоловіка у шлюбі; наявність у дружини та чоловіка кровного споріднення з дитиною, яке визначене у встановленому законом порядку; спільне проживання з дитиною дружини або чоловіка та опікування нею; наявність у дитини інвалідності; нездатність дитини обходитися без постійного стороннього догляду; платоспроможність платника утримання.

У підрозділі 2.2 *«Виникнення зобов'язання подружжя по утриманню на підставі договору»* доведено, що подружжя може укладати між собою як

договори щодо утримання, які передбачені СК України, так й інші договори щодо утримання, які прямо СК України не передбачені, але відповідають загальним засадам регулювання сімейних відносин. Подружжя має право на укладення між собою і договорів, які передбачені нормами ЦК України та спрямовані на задоволення потреб певної особи у догляді та утриманні (рента, довічне утримання (догляд), спадковий договір тощо).

Встановлено, що договір подружжя про надання утримання є одностороннім, безоплатним. За договором подружжя про надання утримання правові наслідки можуть бути обумовлені настанням певної обставини. Предметом договору подружжя про надання утримання можуть бути речі (в тому числі грошові кошти), а також майнові права. Подружжя у договорі про надання утримання може визначати строк дії договору, періодичність виплат, розмір утримання, а також встановити, що умови договору застосовуються до відносин між ними, які виникли до його укладення з урахуванням балансу інтересів одержувача та платника утримання. Розмір утримання має визначатися на засадах справедливості, добросовісності та розумності.

Аргументовано, що зобов'язання подружжя по утриманню можуть виникати й на підставі шлюбного договору, який є одностороннім, безоплатним, може бути умовним правочином, може бути укладений також й щодо майнових прав, які виникнуть у одного з подружжя у майбутньому. У шлюбному договорі може бути передбачено право на утримання незалежно від працездатності та нужденності одержувача аліментів, разом з тим виникнення права на утримання може бути обумовлене іншими умовами: строком спільного проживання, вихованням дітей, отриманням освіти тощо.

У підрозділі 2.3 «Виконання зобов'язання подружжя по утриманню» розкрито особливості виконання зобов'язання подружжя по утриманню як різновиду цивільно-правових зобов'язань з урахуванням сутності аліментних зобов'язань. Виконання зобов'язання подружжя по утриманню має здійснюватись належними сторонами (одним із подружжя (платником) та другим із подружжя (одержувачем)) особисто і не може бути покладено на іншу особу. Якщо платник є недієздатним, то виконання зобов'язання по утриманню здійснює його опікун. Кредитор (один із подружжя – одержувач аліментів) має право видати довіреність на одержання аліментів іншій особі – представнику.

Аргументовано, що зобов'язання подружжя по утриманню є зобов'язанням з визначеним строком виконання. Виконання грошового зобов'язання подружжя по утриманню має здійснюватись за місцем проживання кредитора, якщо інше не встановлено договором між подружжям. Доведено, що за рішенням суду аліменти присуджуються одному із подружжя, як правило, у грошовій формі виключно у грошовій одиниці України – гривні. Договором подружжя про надання утримання, шлюбним договором може бути передбачено надання утримання в грошовій формі у грошовій одиниці України – гривні з визначенням грошового еквівалента зобов'язання в іноземній валюті.

У підрозділі 2.4 «Відповідальність за невиконання та (або) неналежне виконання зобов'язання подружжя по утриманню» доведено, що заходи відповідальності за невиконання та (або) неналежне виконання зобов'язання подружжя по утриманню мають бути визначені законом або договором подружжя про надання утримання, шлюбним договором.

Проаналізовано підходи судової практики щодо можливості застосування положень ст. 196 СК України, яка встановлює відповідальність за прострочення сплати аліментів на дитину, до зобов'язань подружжя по утриманню. Обґрунтовано, що у разі прострочення сплати аліментів одному з подружжя другим з подружжя виникає право на стягнення неустойки за прострочення сплати аліментів виключно у формі пені. Пеня за заборгованість по сплаті аліментів нараховується на всю суму несплачених аліментів за кожний день прострочення її сплати, а її нарахування не обмежується тільки тим місяцем, в якому не проводилося стягнення.

Підтримано підхід Великої Палати Верховного Суду щодо обчислення загальної суми пені за несплату або несвоєчасну сплату аліментів за формулою:
$$?p = (A1?1\%?Q1) + (A2?1\%?Q2) + \dots + (An?1\%?Qn),$$
 де: ?p – загальна сума пені за несплату або прострочення сплати аліментів, обраховується позивачем на момент подачі позову; A1 – нарахована сума аліментів за перший місяць; Q1 – кількість днів прострочення сплати суми аліментів за перший місяць; A2 – нарахована сума аліментів за другий місяць; Q2 – кількість днів прострочення сплати аліментів за другий місяць; An – нарахована сума аліментів за останній місяць перед поданням позову; Qn – кількість днів прострочення сплати аліментів за останній місяць.

Аргументовано, що договором між подружжям, який містить умови про утримання одного з подружжя, може бути передбачено стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів на утримання одного з подружжя на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Доведено, що до вимоги про стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів на утримання одного з подружжя позовна давність не застосовується.

Розділ 3 «Припинення зобов'язання подружжя по утриманню» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Загальні положення про припинення зобов'язання подружжя по утриманню» розглянуто підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню. Встановлено, що зобов'язання подружжя по утриманню може бути припинено на підставі договору про прощення боргу між одержувачем утримання і платником утримання за основним договором між подружжям про утримання. Аліментні зобов'язання подружжя не можуть бути припинені з таких підстав, як зарахування зустрічних вимог, новація, поєднання боржника та кредитора в одній особі.

З огляду на особистий характер зобов'язання подружжя по утриманню запропоновано доповнити СК України положеннями, що смерть одного з подружжя, оголошення одного з подружжя померлим також припиняють право одного з подружжя на утримання, а також право на утримання, яке особа має після розірвання шлюбу.

Уточнено, що всі підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню можна поділити за принципом дихотомії на договірні, які встановлюються за домовленістю подружжя, та позадоговірні, які встановлюються законом. Позадоговірні підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню, своєю чергою, доцільно розділити на дві групи: загальні та спеціальні. Загальні підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню – це підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню автоматично на підставі закону або за рішенням суду, які поширюються на кожного з подружжя, що має право на утримання відповідно до загальних умов аліментування одного з подружжя (непрацездатність, нужденність, платоспроможність другого з подружжя). Доведено, що до загальних підстав припинення зобов'язання подружжя по утриманню доцільно віднести і підстави позбавлення одного з подружжя права на утримання в примусовому порядку за рішенням суду.

Спеціальні підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню – це підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню, що виникає у дружини в період вагітності та у разі проживання з нею дитини у віці до трьох років або дитини, яка має вади фізичного чи психічного розвитку, до досягнення нею шести років, або у чоловіка в разі проживання з ним дитини у віці до трьох років або дитини, яка має вади фізичного або психічного розвитку, до досягнення нею шести років, або у одного з батьків, який проживає з дитиною з інвалідністю та опікується нею, за умови, що дитина не може обходитися без постійного стороннього догляду. До спеціальних підстав належать, зокрема, припинення вагітності, народження дитини мертвою, передача дитини на виховання іншій особі, смерть дитини, якщо дружина мала право на аліменти саме у зв'язку з вагітністю або проживанням з нею дитини. Запропоновано доповнити ст. 88 СК України положенням, що виключення відомостей про чоловіка як батька чи про дружину як матір з актового запису про народження дитини з інвалідністю припиняє право дружини чи право чоловіка на утримання, яке виникло в них у зв'язку з проживанням з ними дитини з інвалідністю, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду, і якою опікувався один із подружжя.

Не припиняє права подружжя на утримання встановлення режиму окремого проживання, якщо право на утримання у одного з подружжя виникло до встановлення цього режиму або передбачено шлюбним договором. Розірвання шлюбу не припиняє права особи на утримання, яке виникло у неї за час шлюбу.

У підрозділі 3.2 «Позбавлення одного з подружжя права на утримання або обмеження його строком» проаналізовано підстави позбавлення одного з подружжя права на утримання або обмеження його строком за рішенням суду, встановлені СК України. Аргументовано, що нетривалість шлюбу як підстава позбавлення одного з подружжя права на утримання або обмеження його строком належить до оціночних понять у сімейному праві і тлумачиться в судовій практиці України по-різному. Виникнення права дружини на утримання під час вагітності та у разі проживання з нею дитини, права чоловіка на утримання у разі проживання з ним дитини, права на утримання того з подружжя, з ким проживає дитина з інвалідністю, ніяким чином не пов'язане з тривалістю шлюбних відносин.

З урахуванням зарубіжного досвіду правового регулювання відносин між подружжям щодо позбавлення одного з подружжя права на утримання чи звільнення його від обов'язку утримувати другого з подружжя запропоновано: надати суду право позбавляти одного з колишнього подружжя права на утримання за позовом другого з колишнього подружжя, якщо судом буде встановлено, що одержувач аліментів (один з колишнього подружжя) не перебуває в шлюбі, але проживає однією сім'єю з іншою особою; надати суду право позбавляти одного з подружжя права на утримання за позовом другого з подружжя, якщо судом буде встановлено, що одержувач аліментів систематично здійснював домашнє насильство щодо другого з подружжя.

У підрозділі 3.3 «Припинення зобов'язання подружжя по утриманню за договором» встановлено, що СК України допускає укладення договору між подружжям про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно та договору між подружжям про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати. Юридична конструкція договору про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати має схожість з юридичною конструкцією «відступного».

Аргументовано, що на договір між подружжям про припинення права на утримання розповсюджуються всі вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину і які передбачені ст. 203 ЦК України; на цей договір розповсюджуються положення ЦК України, які регулюють підстави та правові наслідки недійсності правочину, підстави та правові наслідки зміни або розірвання договору.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у встановленні сутності, визначенні в сімейному праві поняття, елементів зобов'язання подружжя по утриманню, особливостей їх виникнення, виконання та припинення як різновиду цивільно-правових зобов'язань, що спрямовано на створення ефективного механізму

здійснення та захисту права дружини та чоловіка на утримання, що має істотне значення для цивілістики.

1. Встановлено, що генезис зобов'язання подружжя по утриманню характеризується зміною основних принципів системи утримання чоловіком своєї дружини. На українських землях тривалий час утримання дружини здійснювалося за рахунок того майна, яке чоловік зобов'язаний був записати дружині ще до шлюбу і яке надавалося їй довічно. З середини XIX ст. утримання дружини почало здійснюватися за рахунок періодичних платежів. У радянський період було введено нову систему утримання подружжя, особливостями якої стало те, що, по-перше, право на утримання передбачалось не тільки за дружиною, а й за чоловіком; по-друге, право на утримання було поставлено у залежність від працездатності та майнового стану дружини, чоловіка; по-третє, утримання здійснювалося у формі періодичних платежів; по-четверте, зі смертю зобов'язаної особи утримання припинялося. На сучасному етапі правове регулювання відносин подружжя по утриманню характеризується розширенням підстав для надання утримання дружині та чоловікові, як у період шлюбу, так і після розірвання шлюбу, а також наданням подружжю можливості вирішувати питання з утримання за допомогою договорів.

2. Визначено поняття зобов'язання подружжя по утриманню як правовідношення, в якому один з подружжя (платник) зобов'язаний надати другому з подружжя (одержувачу) утримання у натуральній або грошовій формі, а одержувач утримання має право вимагати від платника виконання його обов'язку. Визначено правову природу зобов'язання подружжя по утриманню як особливого різновиду цивільно-правового зобов'язання, а в тому випадку, коли утримання одному з подружжя надається у грошовій формі, таке зобов'язання подружжя по утриманню є грошовим. Суб'єктами зобов'язання подружжя по утриманню можуть бути: дружина та чоловік; особи, які не знали і не могли знати про перешкоди до реєстрації шлюбу, шлюб яких є недійсним або визнаний недійсним за рішенням суду; жінка та чоловік, які не перебували у шлюбі між собою, проте тривалий час проживали однією сім'єю, після припинення спільного проживання. Юридичним об'єктом зобов'язання є поведінка зобов'язаної особи (платника аліментів), яка полягає в наданні уповноваженій особі (одержувачу аліментів) утримання. Матеріальним об'єктом зобов'язання подружжя по утриманню виступають блага матеріального характеру (грошові кошти та інше майно).

3. Встановлено, що загальною підставою виникнення зобов'язання подружжя по утриманню є юридичний склад, до якого входять такі юридичні факти: 1) факт перебування дружини та чоловіка в зареєстрованому шлюбі; 2) непрацездатність одного з подружжя; 3) нужденність одного з подружжя; 4) платоспроможність другого з подружжя. Право на утримання у дружини та чоловіка в разі проживання з одним з них дитини залежить від віку та стану здоров'я дитини. Запропоновано надати чоловіку право на звернення до суду з

позовом про звільнення від обов'язку утримувати дружину під час вагітності та у разі проживання з нею дитини до трьох років (дитини, яка має вади фізичного або психічного розвитку, – до шести років), якщо дохід дружини набагато перевищує його дохід і забезпечує повністю її потреби. Запропоновано надати дружині право на звернення до суду з позовом про звільнення від обов'язку утримувати чоловіка у разі проживання з ним дитини до трьох років (дитини, яка має вади фізичного або психічного розвитку, – до шести років), якщо дохід чоловіка набагато перевищує її дохід і забезпечує повністю його потреби.

4. Доведено, що самотійними підставами виникнення зобов'язання подружжя по утриманню є договір про надання утримання та шлюбний договір. Подружжя може укласти між собою як договори щодо утримання, які передбачені СК України, так й інші договори щодо утримання, які прямо у СК України не передбачені, але відповідають загальним засадам регулювання сімейних відносин. Встановлено, що підзаконними актами обмежується свобода договору подружжя про надання утримання, зокрема імперативними приписами зобов'язано нотаріуса перевіряти наявність непрацездатності та нужденності одержувача утримання на час укладення договору подружжя про надання утримання, що суперечить положенням СК України.

5. Аргументовано, що виконання зобов'язання подружжя по утриманню має здійснюватися особисто дружиною та чоловіком і не може бути покладено на іншу особу, крім випадку, коли один із подружжя – платник є недієздатним. Необхідно відмежовувати дії кредитора (одного з подружжя – одержувача аліментів) з прийняття виконання зобов'язання від його дій, коли він уповноважує іншу особу на прийняття виконання, тобто на вчинення певних фактичних дій щодо прийняття утримання від другого з подружжя у натуральній або грошовій формі, але при цьому не відбувається заміни сторони у зобов'язанні. Запропоновано на законодавчому рівні передбачити право на відрахування аліментів на утримання одного з подружжя за ініціативою платника аліментів і внести зміни до Сімейного кодексу України, в якому закріпити положення, що один із подружжя може подати за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії заяву про відрахування аліментів на утримання другого з подружжя з його заробітної плати, пенсії, стипендії у розмірі та на строк, які визначені у цій заяві. Така заява може бути ним відкликана.

6. Обґрунтовано, що зобов'язання подружжя зі сплати аліментів на утримання другого з подружжя як грошове зобов'язання, має виконуватися за місцем проживання кредитора у належний строк. Дострокове виконання зобов'язання подружжя по утриманню допускається за домовленістю подружжя, а в разі виїзду платника аліментів на постійне місце проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, дострокове виконання в повному обсязі зобов'язання подружжя по утриманню допускається як за домовленістю подружжя, так і за рішенням суду. Зобов'язання подружжя по утриманню має бути виконане у гривнях, а якщо у

договорі подружжя про надання утримання, шлюбному договорі у визначенні зобов'язання подружжя про надання утримання вказано грошовий еквівалент в іноземній валюті, то сума утримання, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу.

7. Обґрунтовано, що з огляду на приписи ч. 5 ст. 194 СК України положення СК України, які встановлені щодо аліментних правовідносин батьків і дітей, про стягнення аліментів за минулий час та заборгованості за аліментами, визначення заборгованості за аліментами, присудженіми у частці від заробітку (доходу), відповідальність за прострочення сплати аліментів, встановлення строку сплати заборгованості та звільнення від сплати заборгованості за аліментами застосовуються й до стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.

8. Встановлено, що в судовій практиці склалося два підходи щодо стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів на утримання одного з подружжя: 1) положення ст. 196 СК України не застосовуються до стягнення неустойки за прострочення сплати аліментів на утримання одного з подружжя; 2) положення ст. 196 СК України застосовуються до стягнення неустойки за прострочення сплати аліментів на утримання одного з подружжя. Із застосуванням граматичного, логічного та систематичного способів тлумачення правової норми доведено, що положення ст. 196 СК України щодо стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів застосовуються до стягнення аліментів на утримання одного з подружжя. Неустойка (пеня) за прострочення сплати аліментів на утримання одного з подружжя може бути стягнута, якщо другий із подружжя був зобов'язаний сплачувати аліменти як за рішенням суду, так і за домовленістю між подружжям. Один із подружжя – одержувач аліментів – має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості.

9. Обґрунтовано, що договором між подружжям про надання утримання, шлюбним договором може бути передбачено застосування таких форм відповідальності за прострочення сплати аліментів, як відшкодування збитків, відшкодування моральної шкоди, стягнення індексу інфляції за час прострочення сплати аліментів, стягнення трьох процентів річних від простроченої суми. Підтримано погляд щодо доцільності внесення змін до СК України, зокрема усунення обмеження в застосуванні відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої порушенням сімейних прав та інтересів.

10. Проведено класифікацію підстав припинення зобов'язання подружжя по утриманню за принципом дихотомії на договірні та позадоговірні, а позадоговірні – на загальні та спеціальні. Договірні підстави припинення

зобов'язання подружжя по утриманню встановлюються договором між подружжям про надання утримання, шлюбним договором або договором про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру або інше нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати. Позадовговірні підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню передбачаються законом. Загальні підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню поширюються на кожного з подружжя, хто має право на утримання відповідно до загальних умов аліментування одного з подружжя. Спеціальні підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню припиняють право на аліменти у одного з подружжя, якщо це право виникло не в силу загальних умов аліментування, а на підставі іншого юридичного складу; наприклад, це підстави припинення права чоловіка на утримання від дружини у зв'язку з проживанням з ним дитини до трьох років.

11. Встановлено, що підставами позбавлення одного з подружжя права на утримання або обмеження його строком за рішенням суду є будь-яка із зазначених підстав: перебування подружжя в шлюбних відносинах нетривалий час; непрацездатність того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, виникла в результаті вчинення ним умисного злочину; непрацездатність або тяжка хвороба того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, була прихована від другого з подружжя при реєстрації шлюбу; одержувач аліментів свідомо поставив себе у становище людини, що потребує матеріальної допомоги. Запропоновано розширити коло підстав позбавлення одного з колишнього подружжя права на утримання і передбачити, що такими підставами можуть бути: 1) встановлення судом факту, що одержувач аліментів (один з колишнього подружжя) не перебуває в шлюбі, але проживає однією сім'єю з іншою особою; 2) встановлення судом факту, що одержувач аліментів систематично здійснював домашнє насильство щодо другого з подружжя.

12. Аргументовано, що припинення зобов'язання подружжя по утриманню за договором відбувається на підставі договору між подружжям про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно та договору між подружжям про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати. Договір між подружжям про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно має бути нотаріально посвідчений. Договір між подружжям про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати має бути укладений в простій письмовій формі. Запропоновано внести зміни до статті 89 СК України та передбачити окремі підстави розірвання договору між подружжям про припинення права на утримання на вимогу відчужувача нерухомого майна за рішенням суду, якщо непрацездатність того з подружжя, хто потребував матеріальної допомоги, виникла в результаті вчинення ним умисного злочину чи була прихована від другого з подружжя при

реєстрації шлюбу, чи одержувач аліментів свідомо поставив себе у становище людини, що потребує матеріальної допомоги.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Красвітна Т. П. Неустойка як захід відповідальності за прострочення сплати аліментів одному з подружжя. *Наше право*. 2018. № 2. С. 125–130.
2. Красвітна Т. П. Відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язання подружжя по утриманню. *Європейські перспективи*. 2018. № 3. С. 116–122.
3. Красвітна Т. П. Припинення зобов'язання подружжя по утриманню за договором. *Право. ua*. 2018. № 3. С. 127–132.
4. Красвітна Т. Генезис зобов'язання подружжя з утримання. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 28–32.
5. Красвітна Т. Поняття та правова природа зобов'язання подружжя по утриманню. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 21–25.
6. Красвитная Т. Основания прекращения обязательства супругов по содержанию. *Leges et Vita*. 2018. № 11/2. С. 63–67.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Красвітна Т. П. Позбавлення одного з подружжя права на утримання. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 10–11 серпня 2018 р. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 29–32.
8. Красвітна Т. П. Загальні умови виникнення зобов'язань подружжя по утриманню. *Верховенство права та правова держава*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 14–15 вересня 2018 р. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2018. С. 58–61.
9. Красвітна Т. П. Виникнення у дружини або чоловіка права на утримання в разі проживання з одним із них дитини. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 26–27 жовтня 2018 р. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. С. 33–37.
10. Красвітна Т. П. Виконання зобов'язання подружжя по утриманню. *Юридична осінь 2018 року*: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників всеукр. наук. конф. молодих вчених та студентів, м. Харків, 14 листопада 2018 р. / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого : Мадрид, 2018. С. 294–298.

АНОТАЦІЯ

Красвітна Т. П. Зобов'язання подружжя по утриманню у сімейному праві. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2019.

У дисертації обґрунтовано, що зобов'язання подружжя по утриманню є особливим різновидом цивільно-правових зобов'язань і являє собою правовідношення, в якому один з подружжя (платник) зобов'язаний надати другому з подружжя (одержувачу) утримання в натуральній або грошовій формі, а одержувач утримання має право вимагати від платника виконання його обов'язку.

Аргументовано, що подружжя має право укласти між собою договори про надання утримання та договори, в яких надання утримання є однією з умов договору, що спрямований на задоволення потреб особи у догляді та утриманні (рента, довічне утримання (догляд), спадковий договір тощо).

Обґрунтовано, що основною формою відповідальності одного з подружжя за прострочення сплати аліментів на утримання другого з подружжя є законна штрафна неустойка (пеня).

Уточнено підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню і запропоновано поділити їх на договірні та позадоговірні; договірні підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню встановлюються договором між подружжям; позадоговірні підстави припинення зобов'язання подружжя по утриманню передбачаються законом.

Ключові слова: подружжя, зобов'язання, утримання, аліменти, аліментні правовідносини, договір про надання утримання, виконання зобов'язання, неустойка (пеня) за прострочення сплати аліментів, позбавлення права на утримання, обмеження права на утримання.

АННОТАЦІЯ

Красвитная Т. П. Обязательства супругов по содержанию в семейном праве. – *Квалификационная научная работа на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2019.

В диссертации обосновывается, что обязательство супругов по содержанию является разновидностью гражданско-правовых обязательств и представляет собой правоотношение, в котором один из супругов (плательщик) обязан предоставить другому из супругов (получателю) содержание в

натуральной или денежной форме, а получатель содержания вправе требовать от плательщика исполнения его обязанности.

Установлено, что в результате трансформации социальных ролей мужчины и женщины изменилась и система взаимного содержания супругов, а именно: на смену патриархальной системе содержания жены, существовавшей на украинских землях с древних времен и до конца XIX в., когда содержание осуществлялось за счет того имущества, которое муж обязан был записать жене еще до брака и которое передавалось жене пожизненно, пришла система периодических платежей одному из супругов в случае его нетрудоспособности.

Аргументируется, что исполнение обязанности одним из супругов по содержанию другого супруга является односторонней сделкой по распоряжению доходами плательщика. Обязанность одного из супругов по содержанию другого супруга носит личный характер и не может быть отделена от личности ее носителя, однако допускается возможность ее исполнения опекуном недееспособного лица или попечителем лица, признанного ограниченно дееспособным. Если один из супругов является недееспособным, то на эти правоотношения могут распространяться нормы ГК Украины о представительстве. Тот из супругов, который является получателем алиментов, вправе выдать доверенность на получение алиментов другому лицу – представителю.

В диссертации обосновывается, что в том случае, если содержание одному из супругов предоставляется другим из супругов в денежной форме, то обязательство супругов по содержанию можно определить как денежное, так как оно опосредует перемещение денежных средств в качестве законного средства платежа. Денежное обязательство супругов по содержанию должно исполняться по месту жительства кредитора, если иное не установлено договоренностью между супругами; оно должно быть выражено в денежной единице Украины – гривне, договором супругов о предоставлении содержания, брачным договором может быть предусмотрено предоставление содержания одному из супругов в денежной форме в денежной единице Украины – гривне с определением денежного эквивалента обязательства в иностранной валюте.

Установлено, что право на содержание имеют: жена и муж, брак между которыми зарегистрирован в установленном законом порядке; лица, которые не знали и не могли знать о препятствиях к регистрации брака, брак которых является недействительным или признан недействительным по решению суда; женщина и мужчина, не состоявшие в браке между собой, однако длительное время проживавшие одной семьей, после прекращения совместного проживания.

Доказано, что общим основанием возникновения обязательства супругов по содержанию является юридический состав, в который входят следующие юридические факты: 1) факт пребывания жены и мужа в зарегистрированном браке; 2) нетрудоспособность одного из супругов; 3) нуждаемость одного из супругов; 4) платежеспособность другого супруга. Аргументируется, что супруги вправе заключать между собой договоры о предоставлении содержания

и договоры, в которых предоставление содержания является одним из условий договора, направленного на удовлетворение потребностей личности в уходе и содержании (рента, пожизненное содержание (уход), наследственный договор и т.п.).

Обосновано, что основной формой ответственности одного из супругов за просрочку уплаты алиментов на содержание другого из супругов является законная штрафная неустойка (пеня). Возмещение убытков, возмещение морального вреда, взыскание индекса инфляции за время просрочки уплаты алиментов на содержание одного из супругов, взыскание трех процентов годовых от просроченной суммы алиментов могут быть применены, если договором между супругами предусмотрено их применение.

Основания прекращения обязательства супругов по содержанию предложено разделить на договорные и внедоговорные (договорные устанавливаются договором между супругами, внедоговорные предусматриваются законом), которые, в свою очередь, подразделяются на общие и специальные. Предлагается предоставить суду право лишать одного из бывших супругов права на содержание по иску другого из бывших супругов, если судом будет установлено, что получатель алиментов (один из бывших супругов) не состоит в браке, но проживает одной семьей с другим лицом, или получатель алиментов систематически осуществлял домашнее насилие в отношении другого супруга.

Ключевые слова: супруги, обязательство, содержание, алименты, алиментные правоотношения, договор о предоставлении содержания, исполнение обязательства, неустойка (пеня) за просрочку уплаты алиментов, лишение права на содержание, ограничения права на содержание.

SUMMARY

Krasvitna T. P. Obligations of Spouses for Maintenance in Family Law. – *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a candidate's degree in the specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2019.

The author of the dissertation has substantiated that the obligations of spouses for maintenance are a special type of civil obligations and are legal relations, when one of the spouses (the payer) is obliged to give the second spouse (the recipient) the maintenance in specie or kind, and the recipient of the maintenance has the right to demand the payer to fulfill the obligations.

It has been argued that the spouse has the right to enter into maintenance agreements and contracts, where the provision of maintenance is one of the conditions of an agreement aimed at satisfying the needs of a person in care and maintenance (rent, life maintenance (care), an inheritance agreement, etc.).

It has been substantiated that the main form of liability of one of the spouses for alimony in arrears for the maintenance of the second spouse is a legal forfeit (penalty).

The author has specified the grounds for the termination of the obligations of spouses for maintenance, and has offered to divide them into contractual and non-contractual agreements; the contractual grounds for the termination of the obligations of spouses for maintenance are established by an agreement between the spouses; non-contractual grounds for the termination of the obligations of spouses for maintenance are stipulated by the law.

Key words: spouses, obligations, maintenance, alimony, alimentary legal relations, a contract for providing maintenance, completion of obligations, forfeit (penalty) for alimony in arrears, deprivation of the right to maintenance, restriction of the right to maintenance.

Підписано до друку 21.02.2019. Папір офсетний. Друк офсетний.

Формат 60х90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач

Харківський національний університет внутрішніх справ,

просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.